

АНАЛИЗА ТУРИСТИЧКИХ МОТИВА У ФУНКЦИЈИ РАЗВОЈА КУЛТУРНОГ ТУРИЗМА У НАСЕЉИМА КОЈА ОКРУЖУЈУ ЗАШТИЋЕНА ПРИРОДНА ДОБРА

*Тамара Јојић Главоњић*¹, Јована Тодорић*, Дејан Дољак*, Нинослав
Голубовић***

*Географски институт Јован Цвијић САНУ, Београд, Србија

** Универзитет у Нишу, Природно-математички факултет, Департман за географију, Ниш,
Србија

Апстракт: У раду се разматра присуство антропогених туристичких мотива у окружењу Специјалног резервата природе „Царска бара“ на северу Србије, где су у обзир узета следећа насеља: Бело Блато, Ечка, Книћанин, Лукино Село, Перлез и Стајићево. На проучаваном простору забележено је присуство културног наслеђа из групе археолошких налазишта, дела са споменичким и уметничким својствима, просторних културно-историјских целина, знаменитих места и спомен обележја, фолклорног наслеђа, религије и веровања, језика и манифестационих вредности. Простор је добро инфраструктурно повезан с градским центрима овог дела Србије и располаже, за тренутни степен развијености туризма, са задовољавајућим бројем смештајним капацитетима. Након анализе литературе и локалне културне понуде, закључује се да у циљу привлачења већег броја туриста, културни односно антропогени туристички мотиви морају бити обједињени у понуди са природним, на овом простору темељним феноменом, Царском баром и њеним ближим окружењем. Заједно, они могу водити развоју све популарнијег вида културног туризма – креативног туризма, дочаравајући туристима живот локалног становништва, њихову културу и обичаје.

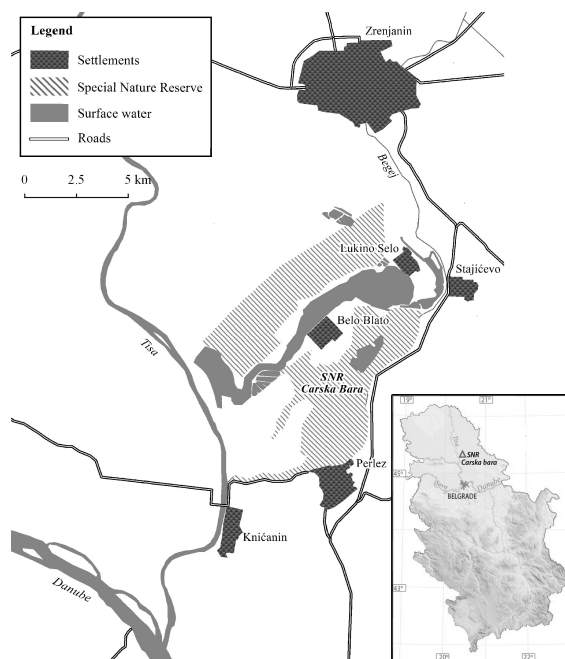
Кључне речи: културни туризам, антропогени туристички мотиви, Царска Бара

Увод

Културни туризам подразумева посећивање културних атракција ван места боравка, са циљем прикупљања нових информација и искустава у циљу задовољења културних потреба (Weaver et al., 2017, према Kolar & Zabkar, 2010). Ричардс (Richards, 2010) га дефинише као доживљавање локалне културе и традиције, уз посећивање музеја и споменичког наслеђа, напомињући да се често доживљава као „добар“ облик туризма, јер није масован па је негативан утицај на природу мали, а они који га упражњавају

¹ Correspondence to: t.jojic@gi.sanu.ac.rs

су учени, често имућни и пуно троше. Основу за развој културног туризма чине антропогени туристички мотиви. Разликују се од природних туристичких мотива по дужини боравка и материјалној добити од туриста, које су у случају културног туризма значајно мање. Трин и Ријан (Trinh & Ryan, 2015, према Prentice, 2001 и Park, 2010) истичу како многи његови теоретичари као основну разлику између овог и осталих видова туризма виде могућност стицања нових сазнања, уз већу вољу за учењем код ове врсте туриста (према Prentice, 1993, Prentice, Witt & Hamer, 1998). Оно је ретко самостална туристичка вредност, чешће служи као средство за побољшање туристичке понуде (Бјељац и др, 2014). Красојевић и Ђорђевић (2015) наглашавају потребу локалних заједница да искористе своје културно наслеђе за туристичку промоцију и извор додатних прихода. Некада је приступ заштити културног наслеђа био чисто нормативан и сводио се на идентификовање објеката и формирање листи наслеђа. Разматране су само историјске и уметничке вредности, док су им данас придодате културна вредност, идентитет и способност објекта да комуницира са сећањем (Vesco, 2010). Предмет истраживања је област Специјалног резервата природе „Царска бара” и околних функционално повезаних насеља (Скица 1).

Скица 1. Подручје Резервата и његова локација (аутори: Д. Дољак, М. Миливојевић, 2017)

Године 1996., ово природно добро је проглашено Рамсарским подручјем, међународно је значајно подручје за птице, значајно ботаничко подручје Европе, као и Емералд подручје Србије. Управљач је Рибарско газдинство „Ечка” АД из Лукиног Села.

Резултати истраживања

Археолошка налазишта

Археолошки локалитети насеља у околини Резервата су бројни, али ниједно није заштићено као непокретно културно добро. Артефакти на њима пронађени нису крупни објекти који би били конзервирани *in situ*, већ појединачни предмети скромнијих димензија који се штите *ex situ*, и као такви, представљају део туристичке вредности Народног музеја Зрењанин. У атару насеља Бело Блато откривено је једанаест локалитета са артефактима из праисторије, бронзаног и античког периода. У атару насеља Ечка нађена су четири локалитета са артефактима из бронзаног и античког доба, као и средњег века. У атару Книћанина има један локалитет из бронзаног доба, у атару Лукиног Села пет који датирају из праисторије и средњег века. У атару Перлеза постоји чак дванаест вишеслојних локалитета од којих је до сада испитано пет, а у атару Стајићева седам локалитета, са артефактима који датирају од праисторије па до средњег века (www.zrenjaninheritage.com/delatnost-zavoda/arheologija).

Дела са споменичким и уметничким својствима

Најзаступљенији су у насељу Ечка. То су: споменици светог Хуберта и жене са голубицом (појединачни мотиви дворца „Каштел”), непокретна културна добра која уживају претходну заштиту (Мост код „Каштела”, Стара румунска школа, Млин и Комплекс зграда старе уставе), Црква светог Николе из 1711. године (најстарија црква у Банату, културно добро од великог значаја) и Римокатоличка црква светог Јована Крститеља из 1864. године. У насељу Бело Блато, претходну заштиту уживају Млин са ветрењачом и Кућа тршчара, у Книћанину Кућа са старом трговинском радњом, а у Перлезу Млин и Стара црква св. Архангела Михаила и Гаврила. Српске православне цркве Успења Богородице у Перлезу, и истоимена у Стајићеву, заштићене су као културна добра од великог значаја. Прва датира с почетка XIX века и краси је иконостас који је 1895. осликао Урош Предић, а друга је цео век старија, и позната је као дело најзначајнијег војвођанског модернисте прве половине XX века, архитекте Ђорђа Табаковића (<http://www.zrenjaninheritage.com/kulturna-dobra>).

Просторне културно-историјске целине

У насељу Бело Блато као Просторна културно-историјска целина издвојен је и законом заштићени „Центар Белог Блата” који чине Словачка евангелистичка црква, Римокатоличка црква свете Елизабете, зграда основне школе „Братство јединство, споменик погинулим борцима НОР-а и Грађанска кућа. У Перлезу, у истој категорији је заштићен „Центар Перлеза”, као и Светосавски дом и парохија (<http://www.zrenjaninheritage.com/kulturna-dobra>). Каштел У Ечки са окружењем је заштићен као споменик културе и представља бисер туристичке понуде овога краја и неретко базични мотив доласка туриста. Саставни је део веома популарне туре Дворци војводине. У Белом Блату, налазе се етно домаћинство „Еко – етно комплекс Царска бара – Бело Блато” и салаш „Мала Лујза”, пољопривредно газдинство познато у домену сеоског туризма и гастрономије. У атару села Стајићево, у непосредној близини Резервата, налази се етно село „Тигањица”.

Знаменита места и спомен обележја

Појединачни споменици од важности, меморијална места и спомен гробља некада превазилазе национални значај. Једно такво место налази се у атару села Книћанин (Rudolfsgand), до завршетка Другог светског рата једног од важнијих немачких насеља у Банату. Основале су га Подунавске Швабе 1866. године, дошле углавном из Ечке и Лукићева (Кицошев и сар, 2006). Функционисао је као логор предвиђен за радно неспособне фолксдојчере из јужног и средњег Баната, од октобра 1945. до марта 1948. године. Данас у селу постоји спомен обележје жртвама логора, подигнуто заједничком иницијативом Срба и Немаца, па преживели и њихови потомци долазе организовано да одају помен својим настрадалим рођацима. У парковском простору Белог Блата постоји Спомен обележје партизанима који су последњих дана септембра 1944. године ослободили њихово село, и добро је које ужива претходну заштиту. Сличан споменик постоји и у Перлезу, као и спомен биста народног хероја Пап Павла, чија је родна кућа у овом месту заштићена као споменик културе. У Перлезу се налазе и Стари надгробни споменици на „Сишком гробљу”, заштићени као добро под претходном заштитом (Јојић Главоњић, 2017).

Фолклорно наслеђе

Ова врста културног наслеђа се најбоље презентује кроз рурални туризам, али и путем различитих манифестација и пласмана и продаје сувенира. На

подручју истраживаних насеља активна су четири аматерска културно уметничка друштва: у Ечки – румунско КУД „Стефан Стефу” (“Stefan Stefu”) и српско КУД „Лала”, у Книћанину КУД „Слобода” и у Перлезу КУД „Арсеније Теодоровић”. Организују редовне годишње смотре дечјег фолклора, етнофестивале, не запостављајући међународну сарадњу (већином са Румунијом, Мађарском, Словачком и Бугарском). Посебно треба истаћи два међународна фестивала која се на проучаваном подручју традиционално одржавају, а то су Међународни фолклорни фестивал „Ајд’ на рогаљ момче” у Перлезу, и Међународни фестивал дечјег фолклора „Рода” у Ечки. Рурални фестивали су важни јер окупљају локално становништво као истовремене организаторе и посетиоце, тако их оснажујући. Манифестације у насељима око Резервата, већином су локалног карактера. Изузетака има. Међународног карактера су: *Уметничка колонија у Ечки*, ликовна колонија Белом Блату „*Овековечимо природне лепоте Царске баре уметничким изражавањем*”, фолклорни фестивал *Ајд’ на рогаљ момче* у Перлезу и фестивал дечјег фолклора *Рода* у Ечки. Регионални карактер имају и Белоблаћанске манифестације *Светско првенство у ручном сечењу трске*, које окупља учеснике из целе Војводине и значајно је у својој мисији да од заборава сачува старински, ручни начин сечења трске, и *Овчарски дани* који осим мештана окупљају и представнике локалних самоуправа из Бугарске, Мађарске, Словачке и Чешке, представљајући прилику за размену искустава. На проучаваном подручју постоји још низ манифестација локалног карактера: *Дан села*, *Дан рода*, *Фестивал кобасице и домаће ракије*, *Слатки дан*, *Етно дан (Бело Блато)*, *Аматери своје граду* (Перлез), *Дани парадајза* (Лукино село), *Смотра парадних коња* и *Преображенски дани* (Стајићево) (Јојић Главоњић, 2017).

Религија и веровања

На истраживаном подручју присутан је значајан број сакралних објеката различитих конфесија – православне, римокатоличке и лутеранске. Како наводе Терзић и сар. (2013), прославе религијских празника (славе, преславе) и процесije у и око верских објеката, са пратећим садржајима у селу (вашарима и сл.), знају бити атрактивни за туристе. У селима истраживаног подручја, традиционално се највеће прославе праве за верске празнике који се уједно славе и као дан села. Бело Блато слави Дан свете Елизабете Угарске (19. новембар), светитељке по којој је првобитно и носило име. Миса увек привуче и велики број верника из Мађарске и Румуније. Ечка прославља Видовдан (28. јун), Книћанин нема богомољу, али слави сеоску славу Свете Тројице (4. јун). Лукино Село обележава

Малу Госпојину (21. септембар), а Перлез Госпојинске покладе (13. август) које представљају свечаност највећег обима на истраживаном подручју и трају по три-четири дана. Све поменуте свечаности пропраћене су вашарима, са музиком, рингишпилем, тезгама са рукотворинама и храном, и битне су за мештане као прилика да се сви окупе, али и покажу посетиоцима све особености својих култура и села.

Језици

Војводина је прави пример за приказ ове врсте културног наслеђа. Јер „...представља историјску мешавину различитости културне, језичке, религијске и етничке природе” (Пушић, 2008). Банат је због својих природних одлика одувек био привлачан за насељавање, те су биле честе смене становништва различитог порекла и различитих култура. Срби, Немци, Мађари, Румуни, Словаци, Бугари, Чеси, Јермени, и у мањој мери Италијани, Французи и Шпанци, основ су савременог становништва ове војвођанске регије, које је накнадно обогаћено и колонистима након Другог светског рата, али и избеглицама са простора бивше СФРЈ (Кицошев и др, 2006). Сви они, обогатили су ово подручје различитошћу својих култура и традиција. Бело Блато се по томе посебно истиче и деценијама уназад чува и негује све своје обичаје и језике, који су значајан сегмент његовог културног наслеђа и својеврстан знак распознавања (Ђурчић, 2004). Мештани се споразумевају на мађарском, словачком, српском, бугарском, немачком, чују се и ромски, албански, италијански (због туриста), и још по неки. Сама та чињеница утиче, са аспекта маркетинга, позитивно и доприноси бољем имиџу и још већој атрактивности овога села.

Културни пејзажи и установе културе

Једини антропогени пејзажни туристички мотив на проучаваном простору вредан помена је стари парк у центру Перлеза, који датира са самог почетка XX века. Ботанички је вредан због десетак стабала гинка (*ginko biloba*) старости скоро сто година, а додатну атракцију му даје Српска православна црква Успења Богородице с почетка XIX века, заштићена као културно добро од великог значаја. Установе културе саме по себи нису културна добра, али њихове активности на презентовању културних и уметничких вредности су од значаја. Ретки су у руралним подручјима. У оквиру самог Резервата постоји Природњачка кућа, са сталном поставком препарираних животиња, фото галеријом и могућношћу организовања филмских пројекција, што се углавном уприличује за потребе екскурзија

које, уз викенд излетнике, обезбеђују највећи број посетилаца овом подручју.

Закључак

Последњих година, све води ка уобличавању једног новог вида културног туризма– креативног туризма. Туризма који ће омогућити својим корисницима да нешто ново науче узимајући непосредно учешће у активностима локалног становништва. Ту своју шансу имају мања и неафирмисана места која могу да понуде нешто ново и аутентично. Она могу омогућити оваквом профилу туриста да осете „прави живот” локалних заједница, пробају њихову кухињу, упознају обичаје. Проучавана насеља у околини Резервата имају шта на том плану да понуде потенцијалним туристима. Област је добро инфраструктурно повезана и опремљена. У близини пролази државни пут првог реда (Зрењанин-Београд), а недалеко су и значајни дисперзивни туриста – Зрењанин (16 km), Нови Сад (50 km) и Београд (52 km). И смештајни капацитети су довољни (хотели „Сибилa” и „Каштел”, етно куће, пансионии).

Проучавану област одликује значајан културни потенцијал, који још увек није у пуној мери искоришћен, нити уобличен у туристички производ. Подручје Резервата примарно је привлачно туристима (већином излетницима) због природних вредности, док антропогене (културне), иако бројне, нису још препознате и искоришћене. Преглед стања на терену, анализа литературе и интернет портала који се баве локалном културном понудом, наводи на закључак да је решење у обједињеној туристичкој понуди (природни и антропогени мотиви), јер културни мотиви ове области самостално не могу привући велики број туриста. У овом тренутку нису довољно атрактивни, али њихово популарисање у пакету са природним ресурсима овога краја, као и интензивна промоција, би могли резултирати бољем позиционирању у будућности.

Захвалност

Рад представља резултат истраживања на пројекту 47007, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Литература

Bjeljac, Ž., Terzić, A., Ćurčić, N. (2014). Tourismological valorisation of intangible cultural heritage of Serbia according to Hilary du Cros method (Turizmološka valorizacija nematerijalne kulturne baštine Srbije po Hilari Du Kros metodi). *Etnoantropološki problemi* 9 (1), 195-217.

- Vecco, M. (2010). A definition of cultural heritage: From the tangible to the intangible. *Journal of Cultural Heritage*, 11, 321-324.
- Weaver, D. B., Kwek, A., Wang, Y. (2017). Cultural connectedness and visitor segmentation in diaspora Chinese tourism. *Tourism Management*, 63, 302-314.
- Jojić Glavonjić, T. (2017). Geocological evaluation of Ramsar areas in the function of sustainable development of local communities in Serbia (Geoekološko vrednovanje Ramsarskih područja u funkciji održivog razvoja lokalnih zajednica u Srbiji). Doctoral dissertation (in the preparation), University of Belgrade, Faculty of Geography.
- Kicošev, S., Bubalo-Živković, M. Ivkov, A. (2006). *Population of Banat (Stanovništvo Banata)*. Novi Sad: University of Novi Sad, Faculty of sciences, Department of geography, tourism and hotel management.
- Kolar, T., Zabkar, V. (2010). A consumer-based model of authenticity: An oxymoron or the foundation of cultural heritage marketing? *Tourism Management*, 31, 652-664.
- Krasojević, B., Đorđević, B (2015). Intangible cultural heritage: touristic resource of Serbia (Nematerijalno kulturno nasleđe: turistički resurs Srbije). Paper presented at Synthesis 2015 - International Scientific Conference of IT and Business-Related Research. doi:10.15308/Synthesis-2015-561-565
- Park, H. Y. (2010). Heritage tourism emotional journeys into nationhood. *Annals of Tourism Research*, 37 (1), 116-135.
- Prentice, R. (1993). *Tourism and heritage attractions*. London: Routledge.
- Prentice, R. C., Witt, S. F., Hamer, C. (1998). Tourism as experience: The case of heritage parks. *Annals of Tourism research*, 25 (1), 1-24.
- Prentice, R. (2010). Experiential cultural tourism: Museums & the marketing of the new romanticism of evoked authenticity. *Museum Management and curatorship*, 19 (1), 5-26.
- Pušić, Lj. (2008). An image of multiculturalism in Vojvodina: Language as a condition for communication (Jedna slika multikulturalnosti u Vojvodini: jezik kao pretpostavka za komunikaciju). *Sociologija*, 50 (2), 175-190. UDK:316.72(497.113)
- Richards, G. (2010). Tourism development trajectories – From culture to creativity? *Revista Encontros Científicos – Tourism and Management Studies*, 5, 9-15.
- Terzić, A., Bjeljac, Ž., Lović, S. (2013). The possibilities of tourist affirmation of events in the municipality of Kruševac. *Journal of the Geographical Institute "Jovan Cvijić" SASA*, 63(2), 53-65.
- Trinh, T. T., Ryan, C. (2015). Heritage and cultural tourism: the role of the aesthetic when visiting My So'n and Cham Museum, Vietnam. *Current Issues in Tourism*, Retrieved from <http://dx.doi.org/10.1080/13683500.2015.1054269>

Ćurčić, S. (2004). Banat settlements – Geographical characteristics (Naselja Banata – Geografske karakteristike). Novi Sad. Matica srpska.

<http://www.zrenjaninheritage.com/delatnost-zavoda/arheologija>

<http://www.zrenjaninheritage.com/kulturna-dobra>